
LIN YIFU

EKONOMIJA U KINI

Glavne teme kineske ekonomije od osamdesetih godina prošlog veka su institucionalne reforme, strukturalno preuređenje industrije i ekonomski rast koji je usledio. Sa stupanjem Kine u VTO, vlada neće promeniti opšti pravac ekonomskog razvoja u novom veku. Kina će umesto toga započeti institucionalne reforme i strukturalno preuređenje, i pokušaće da održi visoku stopu ekonomskog rasta duž jasnijeg pravca u skladu s isplaniranim programom. Pošto Kina razvija ekonomiju u novom institucionalnom okruženju, biće od teorijskog i političkog značaja proučavati i predviđati sve moguće uticaje VTO-a na kinesku ekonomiju, kako pod uslovima koji su joj postavljeni, tako i u skladu s mogućnostima koje su joj pružene. Biće zanimljivo i istraživati načine za savladavanje starog i osvajanje novog.

Kada se govori o posledicama koje priključivanje Kine u VTO može imati na kinesku ekonomiju, obično se sve svede na to da ima i pozitivnih i negativnih efekata. Ali, ovo nije sasvim zadovoljavajuće. Zato je jedan od glavnih zadataka pri susretu s kineskim ekonomistima da se razjasni koje su to tačno prednosti i mane, i kako im pristupiti. Radovi u ovom posebnom odeljku sadrže analize posebnih ekonomskih sektora, kao i iscrpna istraživanja koja daju odgovore na ova pitanja. Uopšteno govoreći, radovi objektivno ocenjuju izazove i prilike s kojima se Kina suočava ulaskom u VTO. U njima se dolazi do zaključka da će kroz restrukturiranje različitih industrija i reformom vladinih funkcija kineska ekonomija u celini izvući maksimum iz prilika koje joj VTO pruža, ali i da će izbeći negativne efekte.

Cai Fang

ULAZAK U VTO
I KINESKA EKONOMIJA:¹
Uticaji na poljoprivredu, finansijski sektor i
javna preduzeća

I Uvod

Nakon petnaestogodišnjeg napora, Kina konačno postaje zvanični član Svetske trgovinske organizacije (u daljem tekstu VTO²) 10. decembra, 2001. godine. Suština VTO-a je smanjenje carinske stope, uklanjanje bescarinskih barijera, i dozvola ulaska na tržište tako da alokacija proizvodnje u globalnom smislu odgovara principima komparativne vrednosti. Kineski lideri smatraju da je ovo priključenje najvažnija promena u kineskom političkom režimu posle politike otvaranja krajem sedamdesetih godina prošlog veka i reformi koje je sproveo Deng Siaoping. Ova promena će, nesumnjivo, imati dalekosežan uticaj na budući tok ekonomskog razvoja. Pojedini analitičari imaju veoma pozitivno mišljenje o ovom priključivanju. Oni smatraju da će produktivna dobit prevazići sve prepreke, dajući podsticaj reformama u Kini i ekonomskom razvoju. Kina će, po njihovom mišljenju, ući u potpuno nov stupanj razvitka. Međutim, Kina je još uvek zemlja u razvoju, i u isto vreme nalazi se u procesu tranzicije od centralne ka tržišnoj ekonomiji. Ne iznenađuje da mnogi sektori ekonomije nisu konkurentni. Takođe se očekuje da će ulazak u VTO pružiti izazov nacionalnoj ekonomiji. Drugi analitičari se brinu da slaba osnova ekonomije neće izdržati snažne, spoljne udare koji dolaze samim ulaskom u VTO. Smatraju da će pristup VTO-u doneti više štete nego koristi.

Moje lično mišljenje je da će, pre isteka grejs perioda u bilateralnim ugovorima, većina sektora u ekonomiji biti zaštićena. Međutim, u iščekivanju otvaranja domaćeg tržišta za strane firme posle isteka grejs peri-

¹ Ovaj rad se najvećim delom oslanja na Lin Yifu, "WTO Accession and Financial Market Reform in China," *the Cato Journal*, vol. 21 no. 1 (Spring/Summer 2001): 13-9; Lin Yifu, "WTO Accession and China's Agriculture," *China Economic Review*, vol. 11, no. 4 (2000), pp. 405-8; i Lin Yifu (2001), "WTO Accession and China's SOE Reform" in Kyung Tae Lee, Lin Yifu, i Si Joong Kim, eds., *China's Integration with the World Economy: Repercussions of China's Accession to the WTO*, Seoul, Korea: Korea Institute for International Economic Policy, 2001.

² World Trade Organization.

oda, direktna strana ulaganja multinacionalnih kompanija će se ubrzo znatno povećati. Trebalo bi, stoga, u brzom naletu uvećati investicije i ubrzati ekonomski rast. Na kraju krajeva, članstvo u VTO-u će nesumnjivo omogućiti kineskoj ekonomiji da se bliže integriše sa svetskom ekonomijom, omogućujući joj lakši pristup stranoj ekonomiji, kapitalu i svetskom tržištu. Tako će članstvo dovesti do ekonomskog rasta. Pravi izazov za ekonomiju biće u vreme između isteka grejs perioda i potpunog prilagođavanja ekonomije na trajnu ravnotežu. Ovi izazovi će se, nesumnjivo, razlikovati od sektora do sektora, u zavisnosti od dobiti i prilagođavanja kroz koje sektori moraju da prođu.

Poljoprivreda i finansijski sporazumi su dve najosetljivije oblasti u kineskim bilateralnim pregovorima. Javna preduzeća (JP) su među najmanje efikasnim preduzećima u Kini. Ukoliko dobro shvatimo efekte ulaska u VTO na poljoprivredu, finansije i javna preduzeća, dobro ćemo razumeti i uticaje koje ono ima na kinesku ekonomiju. U ovom radu ću diskutovati o potencijalnim efektima priključivanja Kine u VTO na poljoprivredni i finansijski sektor, i analiziraću moguće uticaje ulaska na javna preduzeća, kao i neophodne reforme istih pri susretu sa izazovima ulaska u VTO.

Ovaj rad je organizovan na sledeći način: u drugom odeljku ću diskutovati o uticajima članstva u VTO-u na kinesku poljoprivredu. Uticaji na finansijski sektor biće analizirani u trećem delu. Četvrti odeljak će biti fokusiran na izazove koji se postavljaju javnim preduzećima prilikom priključivanja, a završne napomene date su u petom odeljku.

II Priključivanje u VTO i kineska poljoprivreda

Kao što je to bio slučaj i s drugim članicama Svetske trgovinske organizacije, poljoprivreda je bila najosetljivija tačka u VTO pregovorima i najteže mesto za postizanje dogovora. Nesporazumi i razmatranja o problemima u poljoprivredi uvek rezultiraju dugim pregovorima, i to ne samo među razvijenim zemljama, već i u susretu zemalja u razvoju i razvijenih zemalja. Kina je država u razvoju s najvećom populacijom na svetu, od koje većina još uvek živi na selu. Mnogi su zabrinuti činjenicom da kineski zemljoradnici s malim parcelama zemlje i primitivnom tehnologijom ne mogu da se takmiče s velikim poljoprivrednicima koji su opremljeni savremenom tehnologijom, kao što je to slučaj u Americi, Kanadi i Aus-

traliji. Brine ih i to što će ulazak u VTO možda imati znatne negativne uticaje na kinesku poljoprivredu. U prilog ovome navode sadašnju cenu žitarica na kineskom tržištu koja se približava ili je dostigla cene na svetskom. Na primer, u martu 1999. godine, cena kukuruza na domaćem tržištu bila je u proseku 1.44 juana po kilogramu. Međutim, tržište fjučersa na Čikaškoj berzi držalo je prosečnu cenu od 0.72 juana po kilogramu. Stoga je izvesna zabrinutost za poljoprivredu nakon ulaska u VTO razumljiva.

U bilateralnom sporazumu između Kine i Amerike, poljoprivredna trgovina zauzima glavno mesto. Pošto je sporazum o poljoprivredi sa Amerikom najobimniji i privlači najveću pažnju, baziraću ovu diskusiju najviše na njemu, dodajući napomene iz ugovora Kine i Evropske unije samo ako je neophodno. Glavni sadržaj sporazuma Kine i Amerike pokriva sledećih pet oblasti³:

Uklanjanje sanitarnih i fitosanitarnih barijera na izvoz žita, južnog voća i mesa iz Amerike; na primer, zabrana uvoza žita iz područja koja su pogođena TCK4⁴ virusom.

Ukidanje kineskih subvencija na izvoz poljoprivrednih dobara.

Liberalizacija monopola državnih kompanija i dozvola učestvovanja privatnih kompanija u poljoprivrednoj trgovini.

Prihvatanje sistema uvozne kvote na uvoz žita.

Smanjenje carina na vodeće izvozne poljoprivredne proizvode iz Amerike na nivo ispod 20%.⁵

³ Odeljak o sporazumu između Amerike i Kine bazira se na: White House Office of Public Liaison, *Summary of U.S.-China Bilateral WTO Agreement*, dostupno na sajtu U.S.-China Business Council, <http://www.uschina.org>.

⁴ *Tilletia controversa* Kuhn, virus koji napada useve u zimskom periodu.

⁵ Prema sporazumu sa Amerikom, Kina će, takođe, ukinuti restriktivne mere na uvoz soje i smanjiti carinu za 3%. Carina na vino biće smanjena od 65% na 20%. Od 45% na 12% biće smanjena carina na goveđe meso, za svinjetinu će biti redukovana sa 20% na 12%, i za živinu sa 20% na 10%. Carina na pomorandže spustiti od 40% na 12%, na grožđe od 40% na 13%, i na jabuke sa 30% na 10%. Što se tiče kajsija, ta carina će biti spuštена sa 30% na 10%, za sir će od 50% pasti na 12%, i za sladoled će od 45% pasti na 10%. Kina je napravila dalje ustupke Evropskoj uniji i složila se da smanji carine na sledeće proizvode: vino za 14%, ostala alkoholna pića za 10%, buter za 10%, mleko u prahu za 10%, mandarine za 12%, masline za 10%, testenine za 15%, ulje od uljane repice za 9%, i pšenični gluten za 18% (Lapres, 2000).

Prva navedena stavka imaće malo efekta na kineski uvoz, jer trgovinske barijere pogađaju samo mali broj poljoprivrednih proizvoda, a uz to teško ih je i sprovesti. Ni druga pomenuta tačka neće imati puno uticaja na kineski izvoz, zato što postoji svega nekoliko sadašnjih subvencija za izvoz poljoprivrednih dobara iz Kine. Treća stavka je korisna za kineske poljoprivrednike i potrošače. Državni monopol nad uvozom i izvozom poljoprivrednih dobara u velikoj meri je beskoristan. Liberalizaciji trgovine u poljoprivredi i doslednom utrkivanju između privatnika i državnih trgovaca trebalo bi najviše da se raduju poljoprivrednici i potrošači. Do rasprava se najvećim delom dolazi kod četvrte i pete stavke zbog sporazuma o uvozu žita i snižavanju uvozne takse.

Kineska ekonomija počiva na oskudnim obradivim površinama, te poljoprivredna proizvodnja zahteva ulaganja u zemljište. Međutim, ovo ne znači da će kineski poljoprivredni sektor biti desetkovan ulaskom u VTO. Relativno niska cena poljoprivrednih dobara u Americi određena je mnogobrojnim faktorima. Pšenica, kao jedna od glavnih poljoprivrednih proizvoda, zavisi od plodnosti zemljišta, a s obzirom na to da je Amerika bogata obradivim zemljištem, sve ide u prilog komparativnoj prednosti pšenice. Osim toga, američka vlada je godinama subvencionisala i štitila poljoprivrednike koji se bave uzgojem žita putem tehnološkog razvoja, subvencija na izvoz i veštačkim korigovanjem cena. Ovakva politika odstupa od skorajšnjeg VTO sporazuma o saradnji u poljoprivredi. Štaviše, zemlje-članice Svetske trgovinske organizacije, a među njima i Amerika, podstiču organizovanje novih pregovora o slobodnoj trgovini poljoprivrednim proizvodima, uključujući tu i pšenicu. Stoga će Amerika, naposletku, najvećim delom morati da odustane od većine zaštitnih mera u oblasti poljoprivrede, što vodi ka smanjenju cenovne konkurentnosti žita. Poljoprivredna proizvodnja u Evropskoj uniji nije značajna pretnja kineskoj poljoprivredi, pošto za većinu poljoprivrednih proizvoda, osim za vino, alkoholna pića i mlečne proizvode, evropske zemlje nemaju komparativnu prednost.

Pošto je Kina u isto vreme ograničena obradivim površinama, a bogata ljudstvom, ona nema komparativnu prednost u proizvodnji žita. Uvoz žita jednak je uvozu plodne zemlje, što i nije toliko štetno za njen ekonomski razvoj. Osim toga, dobar deo cene žita na

domaćem tržištu nije pravi odraz stvarne vrednosti proizvodnje, zbog neefikasnosti državne agencije za robne rezerve žita koja drži monopol. U skladu s kineskom obavezom da dozvoli ulazak privatnih trgovaca, ovakvo stanje će se unaprediti nakon priključivanja u VTO. Otuda će se i konkurencija na tržištu žita u Kini povećati.

Štaviše, kinesko-američki sporazum o žitu jeste sistem uvozne kvote. Unutar dogovorene kvote za uvoz, uvešće se i niske carine. Biće određene visokozaštitne takse za uvoz koji premašuje vrednost kvote. Uvozna kvota je na početku iznosila 14.4 miliona tona, a vremenom će se povećati na 21.8 miliona tona.⁶ Uopšteno gledajući, uvoz neće premašiti kvotu, jer je prekoračenje carina ograničavajuće. Čak iako se uvozna kvota od 21.8 miliona tona u potpunosti iskoristi, uvoz žita koji sledi bio bi manji od 5% prosečne proizvodnje žita u Kini tokom devedesetih godina prošlog veka. Uticaj na domaće cene, a samim tim i na prihode poljoprivrednika, biće veoma ograničen.⁷

Osim žitarica koje zavise od plodnosti zemljišta, mnogi drugi poljoprivredni proizvodi i oblasti, kao sto su stočarstvo, hortikultura, akvakultura i poljoprivredni proizvodi spremni za finalnu upotrebu, najviše zavise od faktora radne snage. Među ovim proizvodima, Kina ima veću komparativnu prednost u odnosu na većinu drugih zemalja.⁸ U stvari, još od reformi koje su započete kasnih sedamdesetih godina prošlog veka,

⁶ Uvozna kvota za pšenicu će se povećati sa 7.3 miliona tona u momentu priključivanja na 9.3 nakon pet godina, dok će udeo privatnih trgovaca biti 10%. Uvozna kvota za kukuruza porašće sa početnih 4.5 miliona tona na 7.2, a udeo privatnih trgovaca će skočiti sa 25% na 40%. Ista kvota za pirinač će sa 2.6 miliona tona dostići 5.3, a udeo privatnih trgovaca dostići 50%. Nije uspostavljena uvozna kvota za ječam, te će se njegova carina smanjiti za 9%.

⁷ Izuzetak su poljoprivrednici na severoistoku Kine. Ovaj deo Kine važi za pojas kukuruza i soje. Ne samo da je cena kukuruza veća, već i cena soje premašuje svetsku vrednost. U ovoj kineskoj oblasti ne postoji uvozna kvota za soju, te će uvoz ovih proizvoda, verovatno, bitno smanjiti prihode poljoprivrednika u ovom delu Kine. Stoga se kao imperativ kineskoj vladi nameće povećanje napora ka razvoju istraživačkih projekata u okviru proizvodnje soje i kukuruza, kako bi se uvećala produktivnost istih proizvoda u severoistočnom delu Kine, kao jedan od načina da se ublaže nepovoljni uticaji na prihode poljoprivrednika.

⁸ Izuzetak su navedena dobra u carinskom sporazumu s Amerikom i Evropskom unijom. Ipak, takva dobra predstavljaju mali deo kineske proizvodnje, izuzev soje (Johnson, 2000).

poljoprivredna trgovina u Kini oduvek je bila u porastu, dižući prihode od 57 miliona američkih dolara na 6.8 biliona u 1999. godini (SSB, 2000, str. 140). Jedan od važnih razloga za ovakav trend je povećanje izvoza poljoprivrednih proizvoda koji najviše zavise od faktora radne snage (Lu, 1999). Smanjenje uvoznih carina u Kini neće uopšte škoditi kineskoj izvoznoj mreži navedenih proizvoda. Štaviše, rast poljoprivrednog izvoza u prošlosti postignut je pod zaštitnim carinama i bescarinskim barijerama koje su joj postavile zemlje uvoznice. Mešanje zemalja-članica u poljoprivrednu ekonomiju u poslednje vreme znatno je smanjeno, i ubuduće će se redukovati. Nakon ulaska u VTO, Kina će povećati pristup stranim tržištima poljoprivrednih proizvoda. Očekuje se da će se izvoz poljoprivrednih dobara, koji najviše zavise od faktora radne snage, izuzetno povećati.

III Mogući uticaji priključivanja u VTO na finansijski sektor

Finansijski sektor je još jedna od izuzetno osetljivih tačaka u bilateralnim pregovorima. Glavna uloga banaka i finansijskih institucija u tržišnoj ekonomiji jeste da služe kao posrednici između štediša i investitora, i da olakšaju plaćanje među ekonomskim jedinicama. Pre ekonomskih reformi, Kina je imala planiranu ekonomiju, gde je teška industrija bila prioritet u razvoju. Finansijski sistem bio je integralni deo planirane ekonomije. Zvanične finansijske aktivnosti na tržištu bile su zabranjene. Narodna kineska banka bila je jedina finansijska institucija koja je radila kao centralna banka, a u isto vreme je pružala i bankarske usluge (Lin, et. al., 1996). Posle započinjanja ekonomskih reformi, ponovo su otvorene nebankarske finansijske institucije i banke kojima je ranije bio zabranjen rad. Ipak, četiri velike državne banke: Kineska privredna i komercijalna banka, Kineska agroindustrijska banka, Centralna banka Kine i Kineska investiciona banka još dominiraju kineskim finansijskim sektorom.

Statistički podaci pokazuju da su do početka 2000. godine strane banke i finansijske institucije otvorile već 191 predstavništvo i filijale u Kini, s ukupnim prihodom od 36 biliona američkih dolara raspoređenih na 23 lokacije. Među njima su Šangaj, Peking, Tiandín, Šenčen i provincija Hainan. Mnogim stra-

nim bankama je u poslednje vreme dozvoljeno da prošire predstavništva i filijale i da vode trenutni lokalni biznis u Pudong-u i Šenčen-u. Što se osiguranja tiče, četiri strane osiguravajuće kompanije dobile su dozvolu od kineske vlade da otvore nova predstavništva ili da rade na zajedničkim ulaganjima.

Posle priključivanja u VTO, Kina se složila da započne proces otklanjanja geografskih i poslovnih ograničenja za ulazak stranih banaka do 2005. godine, dozvoljavajući im da otvore svoje filijale i u ostalim gradovima Kine. Dozvolila im je da uspostavljaju svoju finansijsku politiku i na lokalnom nivou, uz pružanje maloprodajnih usluga. Stranim osiguravajućim kompanijama biće dopušteno da imaju do 50% učešća u zajedničkim ulaganjima i da obavljaju poslovanja i u drugim gradovima.

Može se predvideti da će kineski finansijski sektor biti otvoreniji prema stranim finansijskim institucijama nakon ulaska u VTO. Kina je dugo tretirala finansijski sektor kao poseban segment, ne samo time što je bila oprezna pri liberalizaciji ovog sektora za stranu konkurenciju, već i nametanjem mnogih restriktivnih mera pri ulasku, kao i obavljanjem poslovanja u lokalnim finansijskim institucijama. Posle pristupanja, strane finansijske institucije dobiće status nacionalnih kompanija. Državne banke i osiguravajuće kompanije izgubiće postojeću zaštitu, pa se očekuje da će konkurencija na finansijskom tržištu u Kini biti mnogo jača.

Finansijski sektor i javna preduzeća su dve bitne, ali i nesavršene oblasti na polju reformi u kineskoj tranziciji planirane ka tržišnoj ekonomiji. Visok procenat neprofitabilnih zajmova u kineskom bankarskom sektoru dugo vremena privlači pažnju.⁹ Državne banke nose ogroman teret politike pozajmice. U međuvremenu, monopolizam državnih banaka rezultuje niskom efikasnošću poslovanja, a ukupan kvalitet kineske bankarske industrije je loš i nekonkurentan. U stvari, Kina nije imala jasan pravac odvijanja finansijskih reformi sve do 1994. godine. Četiri državne banke su od tada pokušale da usmere svoja poslo-

⁹ Lardy (1998) je procenio da oko 50% neizmirenih zajmova koje su dale četiri velike državne banke nije bilo profitabilno. Ipak, najprihvatljivija stopa za kineski bankarski sistem je 25%, što je i dalje više od takvih zajmova na Tajlandu, Koreji i Indoneziji pre finansijske krize 1997. godine.

vanja ka komercijalnom bankarstvu. Kina je takođe otvorila veći broj banaka u provincijama i duž cele zemlje, a vlada dala veću slobodu domaćim osiguravajućim kompanijama. Uz to, vlada ima i bolje razumevanje za moguću ulogu tržišnog kapitala u reformama državnih preduzeća, kao i u opštem razvoju ekonomije.

Posle ulaska u VTO, monopolizam četiri velike državne banke će nestati. Kvalitet i obim posla ovih banaka nije veći od drugih stranih banaka, njihovo poslovanje i metode rada nisu toliko uspešne kao kod inostranih banaka, i samim tim te banke mogu da izazovu dovoljno jak udar koji bi okončao monopolizam kineske bankarske industrije. Naravno, lokalne banke, pogotovo četiri državne, razvile su tokom godina relativno celovitu službenu mrežu. Zato još uvek imaju prednost u tom pogledu. Koliko će se ova prednost održati zavisi od toga da li će lokalne banke učiti od stranih, da li će unaprediti svoja poslovanja i tako postati konkurentne. Doduše, ova prednost ima svoje granice. Kinesko bankarsko poslovanje usredsređeno je na razvoj priobalnih regija i glavnih gradova. Međutim, internacionalne banke mogu vrlo lako da otvore filijale u ovim oblastima. One će se prvo utrkivati za visoki profit, niže cene, i manje rizičan biznis, kao što je internacionalni kliring. U prilog tome, podaci pokazuju da strane banke upravljaju sa više od 40% kineskih trgovinskih centara.

Inostrane banke i druge internacionalne finansijske institucije deluju veoma primamljivo domaćim potrošačima zbog kvaliteta i efikasnosti usluga, celokupnog finansijskog poslovanja i novina, kao i zbog zdrave finansijske osnove. Zato je neizbežno da će se izvesni poslovi premestiti iz domaćih u inostrane banke. Strana preduzeća u Kini još više su naklonjena takvom načinu rada jer su upoznata s domaćim bankarskim poslovanjem. Što se davanja zajmova tiče, internacionalne banke najvećim delom zavise od potrošačke kreditne sposobnosti, kao i od sposobnosti vraćanja kredita. Zahvaljujući jednostavnom i efikasnom poslovanju, dobra državna i privatna preduzeća, kao i inostrana, zatražiće zajmove od stranih banaka. Internacionalne finansijske institucije, takođe, imaju prednosti u drugačijim poslovima, uključujući diskont dužničkih provizija, osiguranje i poslove jemstva za investicione projekte.

Još jedna oblast konkurencije u finansijskom sektoru biće oblast akumulacije poslovnih depozita. Finansijski izvori državnih banaka dolaze, uglavnom, iz kineskih domaćinstava i depozita preduzeća. Kada se u domaćim raspravama govori o priključivanju u VTO, najviše se brine o tome da li će se velike svote depozita premestiti u inostrane banke. Neki se plaše da će se ovo zaista desiti zbog koncentracije depozita malog procenta bogatih deponenata. Govori se o tome da li će bogati deponenti premestiti sopstvene depozite u strane banke zbog boljeg poslovanja internacionalnih banaka i pouzdane finansijske pozicije. Ako dođe do premeštanja depozita, otkriće se visoki procenat neprofitabilnih zajmova u državnim bankama. Ovaj događaj bi, ukoliko bi se tretirao na neodgovarajući način, doveo do povlačenja bankarskog kapitala i drugih kriza, što bi još brže dovelo do premeštanja depozita i daljeg slabljenja državnih banaka. Ukoliko se ovo desi, četiri državne banke neće imati sredstva da podrže javna preduzeća, čiji opstanak zavisi od stalne podrške putem zajmova. Mnoga neefikasna i nefunkcionalna preduzeća će bankrotirati. Što se mene tiče, mislim da se ovakva strašna predviđanja neće desiti zbog skorašnje promene politike u bankarstvu, gde sada umesto nepoznatih posluju renomirane banke. Kao negativna posledica premeštanja depozita iz državnih u strane banke biće otkrivanje identiteta ovih deponenata. Stoga će glavni cilj konkurencije među domaćim i inostranim bankama verovatno voditi ka novom talasu akumulacije depozita, umesto već akumuliranog u državnim bankama.

Podrazumeva se da će priključivanje u VTO doneti pritisak među konkurentima u kineskom finansijskom sektoru. Strane firme mogu doneti napredna menadžerska znanja i dobru poslovnu praksu. Ukoliko kineske finansijske institucije savladaju ovakvu praksu, razviju nove finansijske instrumente, poboljšaju kvalitet usluga i smanje troškove administracije, biće u stanju da se utrkuju sa stranim konkurentima. Moraće da sprovedu navedene reforme ukoliko žele da opstanu. Tako će pritisak koji dolazi samim ulaskom u VTO biti koristan za razvoj finansijskog sektora, omogućavajući efikasnije i pogodnije usluge potrošačima, i dajući doprinos ukupnom ekonomskom razvoju Kine.

Kina će smanjiti zahteve ulaska u finansijski sektor nakon priključivanja u VTO, što će ne samo omogućiti stranim institucijama da uđu na finansijsko tržište,

već će i stvoriti nove prilike za razvoj domaćih finansijskih institucija. Najnovije mogućnosti posebno su važne za dugoročni razvoj Kine. Kada se bude priključila, kineska vlada neće imati sredstva da podrži velika društvena preduzeća koja ne mogu sama da opstanu. Ekonomija će u toj fazi biti prinuđena da svoj razvoj bazira prema radno-intenzivnim industrijama u kojima je u mogućnosti da ostvari komparativne prednosti (Lin et al., 1996). Mala i srednja preduzeća čine najveći deo preduzeća u ovakvoj industriji, gde lokalne male i srednje banke pružaju najbolje finansijske usluge (Lin 1999). U prošlosti, vlada je potiskivala razvoj ovakvih banaka kako bi favorizovala četiri velike državne banke, te su potrebe malih i srednjih preduzeća bile neodgovarajuće tretirane. Priključivanje u VTO doneće bolje prilike za razvoj malih i srednjih banaka što će dalje olakšati rast malih i srednjih preduzeća, a povećaće se i konkurencija na polju kineske ekonomije.

IV Ulazak u VTO i reforme javnih preduzeća

Očito je da će preduzeća biti prva na udaru nakon ulaska u VTO. Javna preduzeća su među najmanje efikasnim u Kini, pa postoji mogućnost da će biti naterana da sprovedu reforme i postignu uspešan preobražaj. Postavlja se pitanje šta su uopšte izazovi i kako uspešno sprovesti reforme u grejs periodu pre ukidanja zaštite, koje zahtevaju VTO sporazumi.

Problem opstanka društvenih preduzeća i izazovi nakon priključivanja u VTO

Sektori trgovine biće prvi pogođeni pri ulasku u VTO. Kineska struktura resursa, relativno siromašna u kapitalu i prirodnim resursima, a bogata radnom snagom, neće biti promenjena odjednom. Stoga Kina ima komparativnu prednost u radno-intenzivnoj industriji, kao i u radno-intenzivnim sektorima u okviru kapitalno i zemljišno-intenzivnih delatnosti. S druge strane, Kina nema komparativnu prednost u industrijskim sektorima koji su isuviše kapitalno-intenzivni ili zavise od prirodnih bogatstava. Ovo je osnovna činjenica koju treba imati na umu pri pokušaju da se analiziraju uticaji priključivanja Kine u VTO.

Mnoga istraživanja utvrdila su da dobar deo javnih preduzeća ne može da opstane bez monopolističkog položaja na tržištu, ili bez podrške vlade, odnosno subvencija. Tačno je da zaštita od strane vlade uma-

njuje podsticaje za poboljšanje efikasnosti javnih preduzeća. Ipak, glavni razlog zašto je vlada spremna da zaštiti ova preduzeća leži u njihovoj slaboj unutrašnjoj strukturi. Da bismo razumeli koje efekte priključivanje u VTO ima na javna preduzeća, kao i da bismo shvatili potrebne reforme, treba prvo uvideti zašto ona imaju slabu unutrašnju strukturu. Ako se ovaj problem ne otkloni, vlada ih mora na sve načine zaštititi, odnosno subvencionisati, ukoliko ih ne pusti da bankrotiraju ili prestanu s radom.

Glavni razlog zašto mnoga javna preduzeća ne mogu da opstanu jeste to što se nalaze u industrijskim sektorima koji nemaju komparativnu prednost (Lin i Tan, 1999, i Lin, 2001a).

Da li preduzeću treba vladina ili netržišna podrška zavisi, između ostalog, od industrijskog sektora u kojem preduzeće posluje. Ekonomija se sastoji od velikog broja industrija koje se mogu različito grupisati u zavisnosti od toga da li su kapitalno-intenzivne ili radno-intenzivne. Na primer, crna metalurgija je, uopšteno gledajući, relativno kapitalno-intenzivna, dok je tekstilna industrija radno-intenzivna. Štaviše, svaka industrija se ponaosob može podeliti na kapitalno-intenzivne i radno-intenzivne sektore. Na primer, proizvodnja IC čipova je relativno kapitalno-intenzivan sektor u kompjuterskoj industriji, dok je montiranje ovih čipova i drugih kompjuterskih komponenti relativno radno-intenzivan sektor. U tekstilnoj industriji je mehaničko pređenje i tkanje kapitalno-intenzivan, dok je izrada odeće od sirovih materijala i dizajniranje radno-intenzivan sektor. Važno je napomenuti da je kapitalna intenzivnost radno-intenzivnog sektora u okviru kapitalno-intenzivne industrije često manja od kapitalno-intenzivnog sektora u okviru radno-intenzivne industrije. Ako se preduzećem upravlja na pravi način, onda je ono sposobno da opstane u tržišnoj ekonomiji bez spoljašnje pomoći. Ono će opstati samo ukoliko posluje u onom industrijskom sektoru čija ekonomija ima komparativnu prednost (Lin, 2001a). Dakle, ukoliko posluje u industrijskom sektoru koji nema komparativnu prednost, ono će na otvorenom tržištu imati veće troškove poslovanja i neće biti u stanju da se takmiči sa stranim preduzećima koja dolaze iz zemalja koje imaju komparativnu prednost u tom industrijskom sektoru. U takvim uslovima, preduzeće može jedino da opstane samo ako mu vlada da monopolističku poziciju, povlašćeni položaj ili subvencije.

Mnoga javna preduzeća bila su spremna da tako dostignu i prestignu industrijsku/tehnološku strukturu razvijenih zemalja (Lin et al., 1994). Da bi se na što brži način ostvarila industrijalizacija i smanjio gap s razvijenim ekonomijama, vlada je nakon osnivanja Narodne Republike Kine 1949. godine usvojila strategiju za razvijanje teške industrije. Pošto je Kina u to vreme imala ekonomiju koja je počivala na maloj količini kapitala, javna preduzeća u kapitalno-intenzivnoj industriji nisu bila sposobna da opstanu u okvirima otvorene tržišne ekonomije. Uređenje ovih preduzeća bilo je bazirano na strategiji vlade da netržišnim merama podstiče njihovo poslovanje u onim industrijskim sektorima gde ta preduzeća ne bi bila profitabilna u uslovima otvorene tržišne ekonomije. Zato društvena preduzeća nose teret ove strategije, tj. teret koji je nastao iz vladinog plana razvoja (Lin et al., 1998). Da bi se opstanak ovih preduzeća učinio mogućim, vlada je usvojila plan veštački utvrđenih kamatnih stopa, taksu na spoljnotrgovinsku razmenu, cenu sirovina, stopa nadnica, itd., i zamenila mehanizam tržišne alokacije s administrativnim merama kako bi sudelovala u uređenju i poslovanju društvenih preduzeća (Lin Yifu, Fang Cai i Zhou Li, 1997).

Sistem planske ekonomije u Kini suštinski je reformisan od 1978. godine. Ipak, javna preduzeća još imaju povlašćeni položaj i subvencije. To se dešava jer ona i dalje nisu sposobna da opstanu u uslovima otvorene tržišne ekonomije. Ovaj problem će biti još uočljiviji nakon ulaska Kine u VTO.

*Mogućnosti koje se pružaju javnim preduzećima
nakon priključivanja*

Pored izazova, takođe će se pojaviti i nove mogućnosti. Kao što je pomenuto u prethodnim analizama, javnim preduzećima, i to posebno onim u kapitalno-intenzivnoj industriji, treba pružiti zaštitu jer ona narušavaju kinesku komparativnu prednost i ne mogu da opstanu. Uzimajući u obzir da VTO ne dozvoljava takvu zaštitnu politiku države prema javnim preduzećima koja nisu profitabilna, vlada neće imati drugih opcija sem da ih oslobodi tereta strategije i tako ih učini sposobnim da opstanu. Posmatrajući s druge strane, problem ovakvih preduzeća vuče korene iz limitiranog budžeta koji proizlazi iz strategije razvoja (Lin et al., 1997, 1998, 1999). Smatramo da je pravo rešenje za njihovu buduću reformu da uklone teret

ovakvog plana, kako bi takva preduzeća bila odgovorna za sopstveno poslovanje u tržišnoj ekonomiji. Kao rezultat toga, problem ograničenog budžeta automatski će nestati. Da bi se susrela s izazovima koje priključivanje Kine u VTO nosi sa sobom, a pod uslovima da zaštitna politika prema javnim preduzećima nije više dozvoljena, vlada mora osloboditi javna preduzeća tereta strategije razvoja i tako ih učini sposobnim da opstanu na otvorenom tržištu. Tako će pod istim uslovima javna preduzeća biti podstaknuta da primoraju vladu da skine teret ovakve politike. Detalji ove analize izgledaju ovako:

- 1) Otvoreno tržište u razvoju biće bolji putokaz za sprovođenje reformi u javnim preduzećima.

Podrazumeva se da će članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji pomoći Kini da na što bolji način kreira otvoreno tržište, gde će sami faktori tržišta biti konkurentniji. Fleksibilniji sistem cena, koji odražava stvarno stanje ponude i potražnje dobara, kao i relativni odnos strukture resursa u ekonomiji, postepeno će se formirati kada se domaće tržište otvori ka svetskom. Cene tržišnih sirovina i proizvoda na domaćem će se uskoro približiti onima sa svetskog tržišta. Kada se ukloni teret ovakve vladine strategije i politika limitiranih cena, poslovanje javnih preduzeća postaće adekvatan pokazatelj menadžmenta poslovanja (Lin et al., 1997, 1998). Javna preduzeća će birati proizvode i proizvodnu tehnologiju prema zahtevima tržišta i ograničavajućim resursima. Posle ulaska Kine u VTO, mešanje vlade će postepeno nestati. U međuvremenu, otvoreno tržište i fleksibilan sistem cena postepeno će se formirati, stvarajući stabilnu ekonomsku osnovu koja će beležiti značajan rast u skladu sa svojom komparativnom prednošću. Podrazumeva se da će ovo biti zdrava baza iz koje će se odvijati trenutne reforme i budući razvoj.

- 2) Ulazak stranog kapitala i tehnologije pomoći će javnim preduzećima da opstanu.

Ukoliko proizvodi kapitalno-intenzivnih javnih preduzeća koja nisu profitabilna drže veći deo domaćeg tržišta, jedini način da postanu profitabilna jeste da dođu do stranog kapitala putem zajedničkih ulaganja ili listingom na inostranom berzanskom tržištu. S obzirom na to da strani kapital ima relativno nižu cenu koštanja u svojoj zemlji, njegovo korišćenje će olakšati Kini da usvoji kapitalno-intenzivnu tehnologiju ili proizvodnju kapitalno-intenzivnih proizvoda i pored rela-

tivnog nedostatka domaćeg kapitala. Članstvo će povećati poverenje stranih investitora u ekonomski rast i pravnu regulativu ekonomskog okruženja, omogućavajući tako veći priliv stranog kapitala. Ovo će pomoći Kini da reši problem opstanka javnih preduzeća.¹⁰

Kina je jedna od zemalja u razvoju koja je uspela da privuče najveću sumu stranog kapitala. S ulaskom kapitala dolazi i savremena tehnologija. Nakon što uđe u VTO, Kina će slediti pravila koja tu važe. Strana preduzeća će imati više poverenja u ostvarivanje direktnih investicija, te se pretpostavlja da će se priliv stranog kapitala brže odvijati. Priključivanje će joj omogućiti da ima veći pristup stranom kapitalu i poboljšaće sposobnost javnih preduzeća da opstanu.

3) Razvoj radno-intenzivne industrije daje više prilika za restrukturiranje javnih preduzeća.

Ulazak u VTO će doneti ne samo pritisak među domaćom konkurencijom, već će se i pritisci sa svetskog preneti na domaće tržište. Na tržištima drugih VTO članica, kineski proizvodi neće nailaziti na ograničavajuće carine ili na ostale vancarinske tržišne barijere. Svi vidovi ovakvog spoljnotrgovinskog ograničenja biće uklonjeni. Na primer, biće postavljen mnogo bolji mehanizam kontrole spoljnotrgovinskog bilansa sa mnogo nižim carinama, kao i ostalim necarinskim barijerama za izvoz Kine, itd. Postepeno će se ukinuti multilateralni sporazumi u okviru tekstilne industrije (MFA)¹¹, kojim se stavljaju restriktivne mere na izvoz kineskih tekstilnih proizvoda zemljama u razvoju, odnosno, industrije koje se nalaze uz liniju kineskih komparativnih prednosti, uključujući tekstilnu i industriju kućnih električnih aparata, snažno će se promovisati. Indeks komparativnih prednosti u kineskoj radno-intenzivnoj industriji stalno raste.¹² Ovo nam

¹⁰ Postoje dva pristupa uvozu stranog kapitala. Prvi je putem direktnog stranog investiranja u javna preduzeća. Kao rezultat toga, udeo državnog učešća u kapitalu biće srazmerno manji. Drugi način je da se strani kapital zameni državnim. Prema tome, učešće državnog kapitala će biti manje u ukupnom zbiru kapitala koji će ostati nepromenjen.

¹¹ Multiple Fiber Agreement.

¹² Još od 1978. godine kada je Kina počela da uvodi reforme, rastući trend u radno-intenzivnoj industriji predstavlja neku vrstu pomoći za tradicionalnu strategiju ekonomskog razvoja. Ipak, ovo ne znači da će zauvek trajati. Sa sve većom akumulacijom kapitala, indeks ove industrije postepeno će opadati, dok æe za to vreme indeks kapitalno-intenzivne industrije polako rasti.

govori da su kineski proizvodi radno-intenzivne industrije na svetskom tržištu veoma konkurentni.¹³ Mnoga empirijska istraživanja i simulacije pokazale su da će kineska tekstilna industrija nakon ulaska u VTO zauzeti dobar deo svetskog tržišta, a samim tim pružiće se i nove prilike za zapošljavanje.

Za ona javna preduzeća čiji proizvodi imaju ograničeno domaće tržište, jedini način da postanu profitabilna jeste da promene proizvodne linije ka drugim proizvodima koji imaju veće tržište i u isto vreme su konzistentni s postojećom komparativnom prednošću. S obzirom na to da je budućnost radno-intenzivne industrije svetla, priključivanje u VTO će javnim preduzećima doneti pomeranje proizvodnih linija ka radno-intenzivnoj industriji. Osim toga, pošto troškovi restrukturiranja premašuju vladine mogućnosti, takođe je neophodno iskoristiti strani kapital. Ulazak u VTO olakšaće pristup inostranom kapitalu koji će biti iskorišćen za restrukturiranje.

4. Priključivanje u VTO: prekretnica za ubrzano odvijanje reformi javnih preduzeća.

Koliko će članstvo u VTO-u uticati na Kinu zavisi od toga da li se ove reforme odvijaju u dobrom smeru za vreme grejs perioda, pre nego što se Kina prilagodi svim VTO pravilima. Zato bi vlada u interesu reformi javnih preduzeća u potpunosti trebalo da iskoristi šansu koja joj se pruža.

Odustati od nerealnih razmišljanja i ekstenzivne strategije ?

Uveliko se prepoznaju posledice tradicionalnog mišljenja i poslovanja koje je ostvareno u teškoj industriji. Nakon što postane jasno da će Kina ući u VTO, tradicionalno razmišljanje će oživeti u novoj formi: stremiće ka naprednim tehnologijama i povećanju opsega poslovanja preduzeća preko netržišnih mera. Koliko god da je ta namera bila dobra, praksa zasnovana na tradicionalnim idejama pokazala se kao loša.

Ukoliko je neki sektor industrije posebno razvijen, to nam ne govori na kom se stupnju tehnologije nalazi čitava ekonomija. Ako se dostigne nivo tehnološkog

¹³ Naravno, treba uzeti u obzir i efekte carinskog rabata na uvoz dobara.

razvoja naprednih ekonomija, u isto vreme se dostiže i sličan stadijum ukupnog tehnološkog razvitka, i to ne samo u jednom ili dva industrijska sektora. Pošto je ukupan tehnološki razvoj ekonomije određen strukturom resursa, u međuvremenu je od najvećeg značaja podići ga na viši nivo. Pod strukturom resursa podrazumevamo relativne odnose zemlje (prirodnih resursa), radne snage i kapitala. Kako je zemlja data, struktura resursa najviše zavisi od relativnog odnosa između radne snage i kapitala, drugim rečima, zavisi od kapitala po stanovniku. Kapital narasta iz viška vrednosti generisanog u toj ekonomiji. Što se višak bolje generiše i akumulira, to se struktura resursa brže unapređuje. Ukoliko se ekonomija razvija u skladu sa svojim komparativnim prednostima, ona će povećati konkurentne granice kako na domaćem tako i na inostranom tržištu, i na taj način, ujedno, uvećaće udeo na tržištu, kao i profit. Odnosno, to će se ostvariti ako se struktura resursa u što kraćem roku podigne na viši nivo. Kao rezultat toga, ekonomija u razvoju biće u stanju da na što brži način umanjí gèp s razvijenim ekonomijama koristeći postojeće komparativne prednosti. Kada su Japan i Četiri azijska tigra¹⁴ digli industriju i tehnologiju na viši nivo, držali su se pravca dinamičnih promena svojih komparativnih prednosti koje su se pojavile nakon usavršavanja strukture resursa. Ovo je ključni momenat zahvaljujući kome su ove ekonomije postale “ekonomije novog industrijskog pravca” (NIEs)¹⁵, te su tako i dostigle razvijene zemlje posle Drugog svetskog rata. Ostale ekonomije, među njima i socijalističke, nosile su na kraju teret ekonomskih problema i nisu uspele da ostvare razvojne ciljeve, jer su prkosile svojim komparativnim prednostima.¹⁶

Može se razumeti, do izvesne granice, da upravo tehnološki gèp s razvijenim ekonomijama otvara širok prostor razvijenim ekonomijama da ostvare brz i opravdan rast. Suštinski momenat je tehnološki gèp koji je omogućio Japanu i istočnoazijskim “ekonomijama novog industrijskog pravca” da u periodu od 40-50 godina ostvare značajan rast tako što su pozajmile

¹⁴ Ovu organizaciju čine Tajland, Hong Kong, Južna Koreja i Singapur.

¹⁵ Newly Industrialized Economies

¹⁶ Lin Yifu, Cai Fang, Li Zhou, “Comparative advantage and development strategy: a re-interpretation to ‘East Asia Miracle’”, *Zhonguo shehui kexue*, 1999, no. 5

tehnologiju od razvijenih zemalja. Manje razvijene zemlje ne moraju da ulažu ogromne napore u istraživanja i razvoj (R&D)¹⁷kako bi dostigle tehnološke inovacije. Njihov glavni zadatak jeste da uvoze odgovarajuće tehnologije koje bi pokazale njihov poslovni potencijal, a u isto vreme bile u skladu s njihovim komparativnim prednostima (Lin, 1999a, 2001a). U međuvremenu, mogućnost uvoza ovih tehnologija znači da su one izgubile konkurentnu granicu u razvijenim zemljama, gde više ne mogu da prate komparativnu prednost. Ukoliko se napredne tehnologije dobro upoznaju, a komparativne prednosti iskoriste do maksimuma, višak će se uvećavati i akumulirati. U narednih 20-30 godina, ekonomski potencijal Kine biće zasnovan na tehnološkom gepu s razvijenim zemljama. Ako se tehnologije na svakom stupnju usklade s komparativnim prednostima, ostvariće se maksimalan profit. To će rezultirati brzim nadograđivanjem strukture resursa u cilju smanjenja gega između Kine i razvijenih zemalja. Kada se on bude smanjio, umanjice se i gep na tehnološkom i industrijskom nivou.

U isto vreme, visoko ušešće kapitala u odnosu na radnu snagu nije neophodan preduslov da preduzeće bude konkurentno na tržištu, već je, umesto toga, bitna konkurencija. Konkurentna granica nekog preduzeća zavisi od nivoa troškova, a ne od navedenog odnosa. Štaviše, troškovi će suštinski biti određeni konzistentnošću kapitalne intenzivnosti neke tehnologije s njenom strukturom resursa. Visoko učešće kapitala može, i ne mora, biti ekonomično, u zavisnosti od karakteristika vezanih industrija, tehnologija i tržišta. Kada su u pitanju multinacionalne kompanije, njihov kapital je rezultat povezanosti horizontalne integracije, vertikalne integracije i diversifikacije poslovanja. Horizontalna integracija usmerena je ka postizanju optimalnog učešća kapitala u okviru jednog proizvoda. Vertikalnom integracijom prevazilaze se moguće transakcione neizvesnosti između matičnih kuća i filijala. Diversifikaciju poslovanja koriste preduzeća s visokim nivoom i raciom kapitala, kako bi stvorila proizvodni portfolio kojim će smanjiti rizik u odnosu na situaciju kada bi imali samo jedan proizvod. U Kini će se većina preduzeća u daljem periodu baviti radno-intenzivnim sektorom. Pošto je op-

¹⁷ Research and Investment.

timalni racio preduzeća u radno-intenzivnom sektoru relativno mali, horizontalna integracija nema toliki značaj u većini slučajeva. Kada su u pitanju slabe veze između matičnih kuća i filijala, ne postoji očigledna potreba da se prave velika kapitalna investiranja radi stvaranja vertikalnih integracija. I, na kraju, diversifikacija proizvoda postaje nepotrebna ako se preduzeće prilično lako proizvodno prilagodi. U tom slučaju, nelogično će biti da se radikalno poveća racio kineskih preduzeća.

Razvijene tehnologije i uvećanje racia preduzeća mora se bazirati na tržišnim principima. To znači da sama preduzeća moraju da budu odgovorna za sopstvene odluke koje se tiču poslovanja i cenovnih signala na tržištu. Ako vlada za to vreme umeša svoje prste da bi im “pomogla“, to će samo pokvariti stvari. Dobar primer za ovo bio bi kontrast između Južne Koreje i Tajvana. Pre sedamdesetih godina prošlog veka, komparativne prednosti ovih država bile su u radno-intenzivnoj industriji. U tim godinama, a i kasnije, usvojile su različite strategije razvoja. Južnokorejska vlada usvojila je preferencijalne mere kako bi svesrdno podržavala radno-intenzivne konglomerate s visokim učešćem kapitala. Za to vreme je na Tajvanu bila relativno razvijena radno-intenzivna industrija. Pošto su korejska preduzeća u potpunosti ignorisala svoje komparativne prednosti, njihova konkurentna granica bila je narušena pod teretom teške kapitalne intenzivnosti. To je rezultiralo niskom profitabilnošću i visokim udelom aktive u odnosu na kapital. Kada je došlo do finansijske krize u Aziji 1997. godine, mnogi korejski konglomerati pretrpeli su znatnu štetu. Nasuprot tome, tajvanska preduzeća pokazala su jaku konkurentnu granicu i veću profitabilnost uprkos maloj količini kapitala i visokoj radnoj intenzivnosti. Zato i ne iznenađuje da su ova preduzeća mnogo bolje izdržala ovu krizu (Lin, 2000).

Uzmimo kinesku automobilsku industriju kao još jedan od primera. Jasno je da će se neka preduzeća zatvoriti posle priključivanja u VTO. Da li ovo znači da sada treba da se investira u nove tehnologije koje se trenutno traže u razvijenim zemljama, ili da se stvaraju merdžeri i akvizicije u cilju oformljenja velikih grupa preduzeća? Zar zaista ne postoje druga rešenja? Sličan primer nalazimo i u različitom odnosu Koreje i Tajvana. Kola napravljena u Koreji uspela su da “upadnu” na američko tržište po cenu ogromnih

uvoznih i izvoznih subvencija koje im je nametnula korejska vlada. Drugim rečima, korejska vlada koristi novac domaćih poreskih obveznika da bi subvencionisala prodaju kola u Americi. Tajvanska automobilska industrija, pak, uglavnom proizvodi rezervne delove zahvaljujući kojima ostvaruje značajan profit. U skladu s tim, kineska auto-industrija mogla bi da se razvija u smeru proizvodnje auto-delova i za domaće i za strano tržište.

Promovisati liberalizaciju kamatnih stopa i reformisati postojeći finansijski sistem

Uprkos velikom razvoju tržišnog sistema, kinesko tržište kapitala, a posebno indirektno finansijske institucije, nisu uspeali da ostvare očekivan napredak. Davanje novih kredita i politika kamatnih stopa još uvek nisu liberalizovani. Osnovni razlog, kao što je već pomenuto, jeste zaštita javnih preduzeća. Međutim, ovde se uočava lukav postupak: što je manja konkurentnost i otpornost javnih preduzeća, to veća zaštita za njih. Osim toga, što više zaštite dobiju, to će biti manje motivisana da unaprede svoju konkurentnost i sposobnost da opstanu. Kako Kina nije zemlja bogata kapitalom, liberalizacija kamatnih stopa je očigledna. Ali, to naprosto nije samo pitanje opstanka javnih preduzeća, već je suštinski problem da li će kineska ekonomija biti u stanju da se dugoročno razvija u skladu sa svojim komparativnim prednostima. Dakle, liberalizacija kamatnih stopa zaista je predvidljiva, dok se problem opstanka javnih preduzeća mora rešiti na drugi način.

Specifična struktura industrije zahteva korespondentni finansijski sistem (Lin, 1999b). U razvijenim zemljama dominantna su ona preduzeća koja su kapitalno-intenzivna, imaju savremenu tehnologiju i visoko učešće kapitala. U skladu s tim, postoje visokorazvijeni finansijski sistemi koji su sastavljeni od tržišta kapitala, akcijskog tržišta i velikih komercijalnih banaka. U Kini su, pak, glavna srednja i mala radno-intenzivna preduzeća, koja prema svojim potrebama zahtevaju finansijski sistem sačinjen od malih i srednjih banaka. Trenutni finansijski sistem, koji se bazira na četiri velike državne banke, nije adekvatan za razvoj radno-intenzivne industrije. Troškovi ulaska na listing za mala i srednja preduzeća su, s jedne strane, izuzetno visoki. S druge strane, velike komercijalne

banke znatno ih diskriminišu. Uprkos tome što su četiri velike državne banke osnovale odeljenja u okviru predstavništva za kreditiranje malih i srednjih preduzeća, još uvek je problem ovakvim preduzećima da dobiju zajam. Nakon ulaska u VTO, vlada bi trebalo da se manje meša u domaći bankarski sektor, ali i da podrži razvoj malih i srednjih komercijalnih banaka u cilju razvoja radno-intenzivnih malih i srednjih preduzeća, koja su konzistentna s kineskim komparativnim prednostima.

Restrukturiranje javnih preduzeća i regionalnih filijala u skladu s komparativnim prednostima

Da bi se pomoglo javnim preduzećima da opstanu, glavni način je da se restrukturira njihova proizvodnja u skladu s tržišnim signalima i kineskom komparativnom prednosti. Vlada treba da, pre svega, popusti obruč oko javnih preduzeća i dovede cenovni sistem u red. U skladu s tim stvoriće se i preduslovi za restrukturiranje industrijskih i regionalnih alokacija u cilju povećanja konkurentne granice i sposobnosti javnih preduzeća da opstanu.

Za nekoliko preduzeća koja su od suštinskog značaja za nacionalni interes neophodna je visoka kapitalna intenzivnost u proizvodnji, jer je nemoguće da u isto vreme učestvuju u zajedničkim ulaganjima ili da uđu na listing. Teret politike nastao iz visoke kapitalne intenzivnosti treba stalno da se fiskalno subvencioniše. Osim ovih nekoliko preduzeća, gotovo sva javna preduzeća mogu da se podele u tri grupe i da se zasebno reformišu:

(1) *Promena proizvodnih linija.* Preduzeća čiji je udeo prodaje na domaćem tržištu mali, treba da se preorijentišu na sektore s odgovarajućom tražnjom i konzistentnošću s komparativnim prednostima Kine.

(2) *Regionalno restrukturiranje.* Priobalne provincije su razvijenije i bogatije kapitalom nego zaleđa. U skladu s komparativnom prednošću stabilnog industrijskog sektora, kapitalna intenzivnost preduzeća u priobalnim oblastima trebalo bi da bude veća od one u zaleđu. Tačnije, nakon ulaska u VTO, priobalne regije će biti te koje će usvajati strane tehnologije. U međuvremenu, zbog ekonomskog razvoja, porasta kapitalne intenzivnosti i porasta troškova radne snage, neka preduzeća u okviru radno-intenzivnog sek-

tora, uključujući tekstilnu i druge lake industrije, postaće nekonkurentna u priobalnom regionu i moraće da se prelociraju u zaleđe da bi opet povećala svoju konkurentnost. S daljim ekonomskim razvojem i akumulacijom kapitala, struktura resursa će i u priobalju i u zaleđu biti podignuta na viši nivo. Priobalne regije će u proces transfera industrije uvesti one koje su bazirane na višoj tehnologiji, a koje pre toga nisu imale komparativnu prednost u zaleđu usled porasta kapitalne intenzivnosti. Ova slojevita industrijska raspodela je osnovni način da Kina sprovede strategiju razvoja u zaleđu, koju zahteva Centralni komitet Komunističke partije Kine. To jest, radno-intenzivne industrije koje gube komparativnu prednost u priobalnom području mogu biti premeštene u zaleđa da bi se restrukturirale na osnovu viškova radne snage i relativno manjih troškova.

(3) *Korišćenje stranog kapitala.* Za industrije i preduzeća koja su ispunila zahteve domaćeg tržišta, ali i dalje nisu efikasna usled ekstenzivne kapitalne intenzivnosti, najbolje rešenje je da uđu u zajednička ulaganja sa stranim preduzećima ili da izađu na svetsku berzu tržišta kapitala. Posledica toga je povećanje efikasnosti.

(4) *Odgovarajuća politika za rukovođenje priliva stranog kapitala.* Kapital je trenutno najslabiji faktor proizvodnje u Kini. U poslednjih dvadeset godina velike svote stranog kapitala snažno su uticale na povećanje ekonomskog rasta. Nakon priključivanja u VTO, njegov priliv će i dalje rasti. Međutim, videlo se već na početku finansijske krize u Aziji da je neophodno da se uvedu odgovarajuće pravne regulative. I dalje je glavni problem kako regulisati strukturu i priliv stranog kapitala u skladu s komparativnim prednostima (Lin et al., 1999).

Pre svega, učešće stranog kapitala trebalo bi da u dugom roku bude bazirano na direktnim stranim investicijama. U sektore sklone špekulativnim poslovima tokom ekonomskog rasta spadaju tržište nekretnina i hartija od vrednosti. Oni se karakterišu relativno neelastičnom ponudom i velikom atraktivnošću za "vruć" novac. S preuveličanim efektom velikog priliva kratkoročnog vrućeg "novca", ekonomija će imati uspone i padove u zavisnosti od toga da li se nalazi u odgovarajućem periodu ekspanzije ili recesije. Na osnovu toga, trebalo bi usmeriti zaštitne mere ka prili-

vima kratkoročnog stranog kapitala u preduzeća, javna preduzeća, tržište nekretninama i hartija od vrednosti. Umesto toga, direktne strane investicije sa sobom nose ne samo kapital, već i tehnologiju, način upravljanja i tržišta. Ove investicije će u dugom roku imati značajne uticaje na kinesku ekonomiju, pogotovo što ne daju tako lako povratni efekat priliva i odliva kapitala. Kao rezultat toga, direktne strane investicije će biti glavni vid priliva stranog kapitala.

Strani kapital bi trebalo da popuni gep između tehnološkog nivoa javnih preduzeća i kineske strukture resursa. Pojedina vladina ministarstva i lokalne samouprave trenutno imaju želju da privuku preduzeća s izuzetnim učešćem kapitala i tehnologije. Događaji u Koreji mogu nam poslužiti kao dobar primer za ovo. Ovakav koncept i praksa veoma su štetni i trebalo bi, u što kraćem roku, da se isprave. To jest, strani kapital bi, s jedne strane, trebalo da se usmeri ka javnim preduzećima koja bi tako iznela industrijsko i regionalno restrukturiranje u skladu sa svojim komparativnim prednostima. S druge strane, trebalo bi ga usmeriti i ka lokalnim industrijama da bi se razvijale u skladu sa svojim prednostima. Na taj način, utirao bi se put opravdanom ekonomskom rastu.

Zaključak

U ovom radu analizirao sam moguće uticaje priključivanja u VTO na kinesku poljoprivredu, finansijski sektor i reforme javnih preduzeća. Poljoprivredni sporazum na uklanjanju tržišnih barijera, eliminaciji subvencija na izvoz, smanjenju carina i uvozu žita odaje utisak kineskoj javnosti da se popustilo pred spoljašnjim uticajima. Ali, prethodna analiza pokazuje da će ulazak u VTO doneti više koristi nego štete kineskoj poljoprivredi. Ovaj poljoprivredni sporazum može se opisati kineskom izrekom “shule mianzi, yingle lizi” (izgubiti obraz, ali ostvariti cilj).

Što se tiče posledica priključivanja u VTO, kao i potpunijeg ulaska stranog finansijskog kapitala u kineski finansijski sektor, nema sumnje da će to uticati na ionako slabu konkurentnost domaćih finansijskih institucija. Vlada treba da odustane od neodgovarajućih administrativnih intervencija i prihvati politiku normalnog poslovanja u tržišnoj ekonomiji. Finansijske regulative treba da budu ojačane i transparentne. Kamatne stope treba da se liberalizuju i da se

određuju prema zahtevima tržišta. Tržište državnih blagajničkih zapisa i operacije centralne banke na otvorenom tržištu postaće normalna pojava. Restrukturiranje će dovesti do brzog razvoja efikasnih finansijskih institucija, kao i propadanja onih neefikasnih. Očigledno je da će i finansijska i nefinansijska preduzeća imati stabilnije, transparentnije i predvidljivije poslovno okruženje.

Na kraju sam polemisao o tome da poreklo problema javnih preduzeća, pogotovo onih s visokom stopom kapitala, vuče korene iz samog izbora tehnologije i industrije koje odstupaju od kineske komparativne prednosti i čine ih neefikasnim na otvorenom tržištu. Vlada je kasnije kreirala čitav set distorzija cena i oslonila se na administrativne mere kojima je subvencionisala i zaštitila javna preduzeća kako bi kompenzovala teret strategije koji je ponikao iz njihove industrije i tehnologije. Jedino rešenje da javna preduzeća opstanu na otvorenom tržištu jeste da restrukturiraju sopstvenu tehnologiju i industriju u skladu s kineskim komparativnim prednostima. Članstvo u VTO-u će onemogućiti vladu da štiti i subvencionise javna preduzeća. Ono će je naterati da usvoji navedene reforme kako bi rešila problem opstanka ovih preduzeća. U stvari, kineska vlada je u martu 2001. godine usvojila 10. petogodišnji plan, koji obuhvata sve reforme predložene u ovom radu (Lin i Liu, 2000). Nakon ulaska u VTO, može se očekivati da će mnoga javna preduzeća, uz navedene reforme, postati konkurentna na svetskom tržištu.

Lin Yifu (1952), profesor i direktor Centra za istraživanje kineske ekonomije na Pekinškom univerzitetu

LITERATURA

Hai Wen i Ping Xinqiao, eds. (2000), *China's Economic Research: the Compilation of Working Papers at China Center for Economic Research at Peking University in 1995-1999*, Beijing: Beijing, University Press, str. 456-480.

Johnson, D. Gale (2000). "WTO and Chinese Agriculture," rad je predstavljen na seminaru u Kineskom centru za ekonomska istraživanja, Pekinški univerzitet, 23. mart, 2000.

Lapres, Arthur (2000), "The E.U.-China WTO Deal Compared," dostupno na www.gyoza.com/lapres.

Lardy, Nicholas R. (1998), *China's Unfinished Economic Revolution*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Li Shantong, Zhi Wang, Fan Qu i Lin Wang (2000), *WTO: China and the world*, China Development Publishing House, Mar., 2000.

Lin Yifu: (1999a), "The outlook of China's economy at the new millennium," sakupljeno u *Economic Research on China*, izdali Hai Wen, Lu Feng i Ping Xinqiao, Peking University Press, 1999.

Lin Yifu: (1999b), "How to reform China's system," sakupljeno u *China: economic transition and economic policy*, izdali Hai Wen i Lu Feng, Peking University Press, 1999.

Lin Yifu (2000), "What is Direction of China's Financial Reform?" u Hai Wen I Lu Feng, eds. *China: Economic Transition and Economic Policy*, Beijing: Peking University Press, 2000, pp. 296-301 (na kineskom).

Lin Yifu (2000a), "WTO Accession and China's Agriculture," *China Economic Review*, vol 11, no. 4 (2000), pp. 405-8.

Lin Yifu (2000b), "Economic and Social Implications of the Asian Financial Crisis: Causes and Long-Term Implications" u Asian Development Bank, *The New Social Policy Agenda in Asia: Proceedings of the Manilla Social Forum*. Manila: Asian Development Bank, 2000, p. 9-17.

Lin Yifu (2001a), "Development Strategy, Viability, and Economic Convergence," Inaugural D. Gale Johnson Lecture, Department of Economics, the University of Chicago, May 14, 2001.

Lin Yifu (2001b), "WTO Accession and Financial Market Reform in China," *the Cato Journal*, vol. 21, no. 1 (Spring /Summer 200): 13-9.

Lin Yifu (2001c), "WTO Accession and China's SOE Reform" u Kyung Tae Lee, Lin Yifu I Si Joong Kim, eds. (2001), *China's Integration with the World Economy: Repercussions of China's Accession to the WTO*, Seoul, Korea: Korea Institute for International Economic Policy.

Lin Yifu, Cai Fang i Li Zhou (1997), *sufficient information and SOEs' reform*, Shanghai: Shanghai Joint Publishing Corporation, Shanghai People's Publishing House, 1997. Pod nazivom *China's State-owned Enterprise Reform*, Tokyo: Nihon Hyo Ron Sha, Japanese Edition 1998; Taipei: Linking Press, 2000 (Chinese edition); Chinese University of Hong Kong Press, 2001 (English edition).

Lin Yifu, Cai Fang i Li Zhou (1994), *China's Miracle: development strategy and economic reform*, Shanghai People's Publishing House i Shanghai Joint Publishing Corporation, 1994 (za centralni deo Kine); The Chinese Univer-

sity of Hong Kong Press, 1995 (za inostranstvo), 1996 (englesko izdanje), Tokyo: Nihon Hyo Ron Sha, 1996 (japansko izdanje); i Seoul: Baeksan Press, 1996 (korejsko izdanje); Ho Chi Minh City: Saigon Times, 1999 (vietnamske edicije); Paris: Economica, 2000 (francusko izdanje); Shanghai People's Publishing House i Shanghai Joint Publishing Corporation, 1999 (reizdanje za centralni deo Kine); Seoul: Baeksan Press, 2001 (reizdanje za Koreju); Moscow: Far Eastern Institute Press, Russian Academy of Science, 2001.

Lin Yifu, Cai Fang i LiZhou (1998), "Competition, Policy Burdens, and State-Owned Enterprises Reform," *American Economic Review*, 1998, vol. 88(2), pp. 422-427.

Lin Yifu i Hu Shudong: (2000), "To be a member of WTO: challenges and opportunities for China," Working paper of China Center for Economic Research, Peking University, Mar, 2000, no. C2000004.

Lin Yifu i Liu Peilin (2001), "the 10th Five-year Plan and the SOEs Reform," *CCER Newsletter*, August 2001, no.38.

Lin Yifu i Tan Guofu (1999), "Policy Burdens, Accountability and Soft Budget Constraint," *American Economic Review*, 1999, vol. 89.

Lu Feng (1999), "the Comparative Advantage and the China's Structure of Grain Trade: The Third Choice for Restructuring China's Agriculture Policy" u Lin Yifu

State Statistical Bureau (SSB), *China Statistical Abstract 2000*, Beijing: China Statistics Press, 2000.

Gang Yi (1999), "China's financial assets: structural analysis and policy implications," sakupljeno u *Economic Research on China*, izdali Hai Wen, Lu Feng i Ping Xinqiao, Peking University Press, 1999.

Prevod s kineskog:
Lin Yifu

Ispravke:
David Kelly

Prevod s engleskog:
Irina Pavlov